



24. februar 2015

Stor sauebonde – Hvordan få en god økonomi?

Stig-Runar Størdal, rådgiver småfe Nortura SA

Som forholdsvis nyansatt rådgiver i Nortura har jeg siste halve året fått flere henvendelser fra personer som ønsker å drive, etter norske forhold, stort med sau. Det er både unge og ikke fullt så unge. Folk med erfaring fra sauehold og folk som aldri har drevet med sau.

Men hva er en stor sauebonde? Gjennomsnittsbruket i Norge er i dag på ca 80 vinterfôra sau (vfs). Mens antall sauebønder har gått ned med nesten 25 % de siste 10 åra, har gjennomsnittbesetninga steget med 20 %. En annen ting å merke seg er også at bruk med flere enn 150 vfs har økt. Vi kan vel være enige om at svært få, om noen har 80 vfs og har det som eneyrke. Det er vel ingen klar definisjon på hva en stor sauebonde er. Er det en som henter så godt som all inntekt fra saueholdet? Er det en som har mer enn 200 vfs? Mer enn 300 vfs? Her setter vi kanskje våre egne forutsetninger. Jeg for min del syntes for 10 år siden at når du nærmet det 200 vfs, så dreiv du stort med sau. Nå merker jeg dette har endret seg og at tallet heller er 300 dyr. Men det er meg og andre har andre definisjoner. Går vi til Storbritannia og for ikke å snakke om Australia, snakker vi kanskje tusener og ikke hundrer.

I dette manuset, i denne sammenhengen, har jeg valgt å gå ut fra de som har mer enn 200 vfs, er store sauebønder. Da snakker vi om en gruppe som er betydelige større enn gjennomsnittet og der drifta har et omfang som krever rasjonell fôr- og dyrehåndtering. Det må også settes inn betydelig ressurser i lamming og sanking for å oppnå gode resultater.

Det er kjempebra at flere vil drive mer med sau! Vi driver jo tross alt med verdens beste yrke og produserer verdens beste mat! Og dette er mat som det er behov for! Så er spørsmålet om det går an å drive stort med sau og få lønnsomhet?

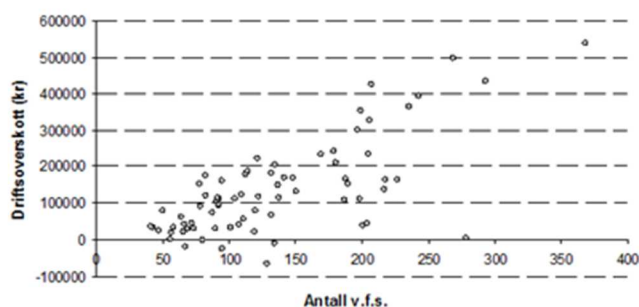
NILF og «best på sau»

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) samler inn data fra ca tusen landbruksforetak i Norge og bruker disse tallene i sine driftsgranskinger. Dette for blant annet å få oversikt over den økonomiske utviklinga i landbruket. I overkant av 100 sauebruk er med. 72 av disse var med i undersøkelsen «Best på sau». Disse hadde sau som hovedproduksjon og hadde mer enn 40 vfs. Undersøkelsen tok for seg åra 2007-2008-2009. Altså noen år siden, men dette er den grundigste undersøkelsen som er gjort på økonomien i saueholdet i de seinere åra.

Noen resultater fra «Best på Sau»

Gjennomsnittlig driftsoverskott:	134tusen
Lønnsinntekter:	359tusen
Andel inntekt fra jordbruket:	24,1 %
Andel arbeid i jordbruket:	47,8 %

Totalt driftsoverskott i jordbruket ved økende flokkstørrelse



Driftsoverskott =

Produksjonsinntekter -
Driftskostnader (inklusive
avskrivninger)

**Familiens
arbeidsfortjeneste** =

Driftsoverskott - Rentekrav på kapital
bundet i jordbruket



Som vi ser viser tabellen over at større buskaper jamt over har et større overskudd enn mindre buskaper. Det er likevel verdt å merke seg at flere bruk med rundt 200 vfs har et overskudd nært 0. Ola Flaten i NILF skriver i sin konklusjon at det kan være vanskelig, også for en gjeldfri familie med en stor buskap, å leve av saueholdet som eneste inntektskilde.

Hvordan forklares forskjellene i økonomisk resultat i «Best på sau»?:

- I gjennomsnitt økte fortjenesten med økende buskapsstørrelse
- De med mest kg per vinterføra sau hadde størst overskudd
- De med partner hadde større overskudd enn enslige
- Stor variasjon. Også mindre bruk kom bra ut.

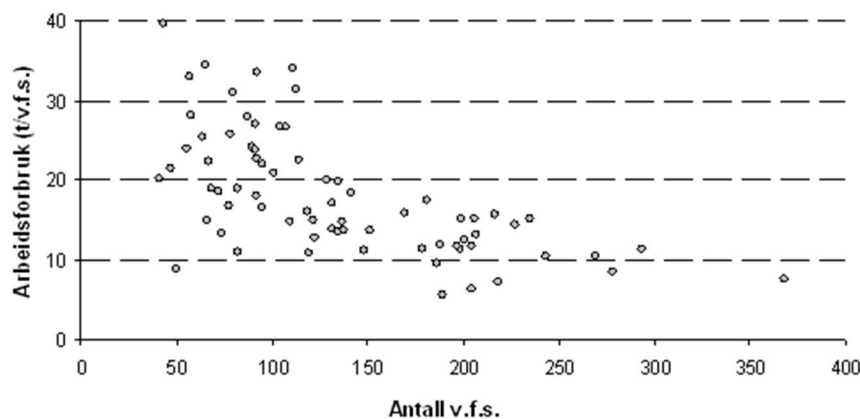
Hvorfor kom store flokker bedre ut enn små?:

- Lågere faste kostnader på større bruk
- Lågere inntekter for større bruk. Forklares med innretningen av tilskudd (i åra undersøkelsen gjelder)
- Men en betydelig del av inntektstapet i form av tilskudd for større besetninger, ble oppveid av større slakte- og livdyrinntekter.

Hvorfor tjente større bruk mer på slakt og livdyr?:

- Høgere priser på lamme- og sauekjøtt
- Dette relateres til puljetillegg, stoppsatser, kvantumstillegg
- Mer profesjonelle?

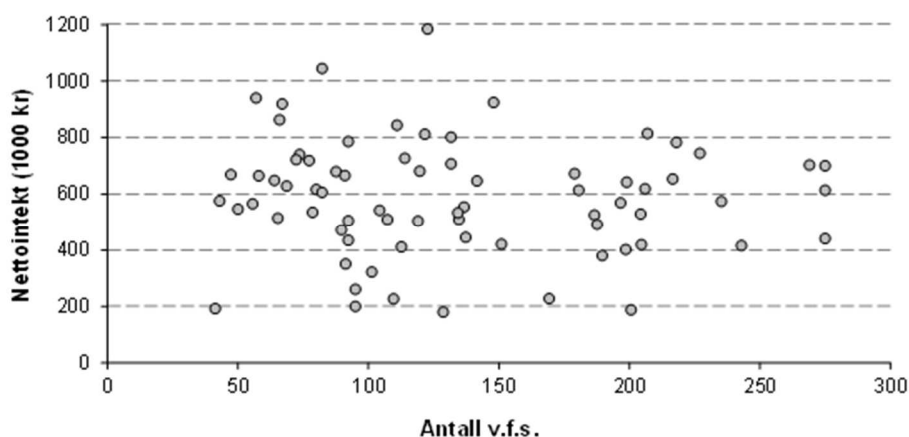
Arbeidsforbruket i saueholdet



Arbeidsinnsats = Faktiske
rapporterte timer

Det er en tendens til avtakende nedgang i arbeidsforbruket ved økende buskapsstørrelse. I dette materialet flater nedgangen ut ved 200 vfs

Nettoinntekt



Nettoinntekt =
Driftsoverskudd +
lønnsinntekt + andre
ytelser + renter/utbytte -

Antall vfs = Antall pr 1.
mars for i mest mulig grad
kun å inkludere
produksionsdvr

For brukerne i undersøkelsen var nettoinntekta til familiene (altså inklusive lønnsinntekter) uavhengig av buskapsstørrelsen. Dette i følge Ola Flaten til dels i kontrast til påstander man kan høre om at heltidsbønder har lågere totalinntekt, sammenlignet med de som driver på deltid og har annet arbeid ved siden av.

Ut fra resultatene i undersøkelsene i «best på sau» konkluderer Flaten med:

- Stort ikke alltid best. Lønnsomhetsvariasjon på tvers av bruksstørrelser
- Må ha et visst omfang for å leve kun av sauen
- Økt buskapsstørrelse gir økt gjeldsbelastning og dermed større finansiell risiko
- Ujamm arbeidsbelastning gjennom året. Underbemanna i arbeidstoppene – tid til gode om vinteren
- Nettoinntekt for familie var uavhengig av driftsomfanget.

Andre konklusjoner fra «best på sau» som er verdt å ta med seg og som fortsatt er relevant uansett bruksstørrelse:

- Små forskjeller i inntekter
- Små forskjeller i variable kostnader
- **De med best resultat hadde lågest faste kostnader**
- De beste hadde mer arealer og større besetninger
- De beste hadde flere gagnslam og høgere slaktevekter
- De beste oppnådde bedre priser

Punktet med faste kostnader er her streket under, for den faktoren som hadde definitivt viktigst innvirkning på driftsresultatet var faste kostnader. Og det er først og fremst maskinkostnadene som er den «stygge ulven» i kostnadssammenheng.

Resultatene fra «best på sau» er historie. De er fra noen år tilbake og en del har skjedd siden. Blant annet har prisøkning og landbruksoppgjørene gitt bedre økonomi i saueholdet. Inntil siste år ble riktignok strukturen i landbruksoppgjørene beholdt, slik at større bruk fikk mindre produksjonstilskudd enn tidligere.

Utviklinga de senere åra

I 2009 var lønnsevnen til sauebruka til NILF kr 74,35/time. I 2013 hadde lønnsevnen steget til kr. 94,11/time.

Som vi ser så opererer vi med heller lave timegodtgjørelser, men det positive er at lønnsevnen stiger og at det er store variasjoner mellom bruka. Det er bruk med langt høyere lønnsevne.

Driftsoverskudd
 - Rentekrav på kapital bundet i jordbruket
 = Familiens arbeidsfortjeneste
 + Kostnader til leid arbeid
 = **Lønnsevne**

Jordbruksoppgjøret 2014 ga et løft for de store sauebruka. Økte lammetilskudd forsterket økonomien positivt til de som leverer mange lam. Likedan ble profilen på de andre produksjonstilskudda endret, til fordel for de større bruka. Hvordan dette slår ut i regnskapsresultater er for tidlig å si noe om? Svaret på det får vi i løpet av året.

Jeg har for å vurdere økonomien i å bygge ut stort for sau, laget 2 fiktive driftsplaner.

Utgangspunktet er Ola og Sonja med 2 barn. De tok over gården med 100 vfs i 2010. De har dyrka mark tilpasset dette. Sone 2 for kjøtt og sone 5 for arealtilskudd. Begge har full jobb. Godt betalt og privatforbruk tilpasset dette. De ønsker å drive videre. Fjøset er gammelt og noe må gjøres. Jeg ser for meg to scenarier:

1. De bygger nytt fjøs tilpasset dagens dyretall (100 vfs) og beholder sine jobber. Slått og en del annet gjøres av entreprenør.
2. De bygger nytt fjøs til 500 vfs. I eksemplet her går begge ned i 50 % stilling, men mer realistisk er det vel at den ene blir heltidsbruker, mens den andre fortsetter i full jobb. Jeg forutsetter da at tilgangen til utmarksbeiter er tilstede og at det er mulig å leie jord. Her forutsetter jeg at det meste gjøres av brukerne og innleid arbeidskraft. Det vil si det må investeres i full mekaniseringslinje for grovforhåndtering og en større traktor.

Eks. 1) Økonomisk resultat for å bygge ut til 100 vinterfôra søyer blir:

Økonomisk oversikt 2015 - 2021, 100 vfs							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sum salgsinntekt	191 436	191 436	191 436	191 436	191 436	191 436	191 436
Sum variable kostnader	104 184	104 184	98 542	98 542	96 471	96 471	96 471
Sum tilskudd	294 860	294 860	294 860	294 860	294 860	297 700	297 700
Samlet dekningsbidrag	382 112	382 112	387 754	387 754	389 825	392 665	392 665
Sum faste kostnader	180 000	180 000	180 000	180 000	180 000	180 000	180 000
Resultat før avskrivninger	202 112	202 112	207 754	207 754	209 825	212 665	212 665
Skattemessige avskrivninger	182 000	156 920	136 223	119 076	104 809	92 882	82 861
Driftsoverskudd	20 112	45 192	71 530	88 677	105 016	119 783	129 804
Lønnsinntekt, pensjon, trygd	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
Eget arbeid på nyanlegg	100 000						
Renteutgifter	68 826	88 072	84 705	80 267	75 320	70 185	64 850
Nettoinntekt	1 051 286	957 120	986 826	1 008 411	1 029 695	1 049 598	1 064 953

Med de forutsetninger som ligger i planen, gir nettoinntekta til denne familien ei inntjening som vil gi en rimelig grei økonomi. Men det er lønnsinntektene som er de definitivt bærende inntektene. Inntekta fra saueholdet utgjøre bare så vidt over 10 % av inntektene. For denne familien vil nok andre hensyn enn rent økonomiske være avgjørende for saueholdet. For samfunnet vil drift av denne størrelse være veldig vanlig i mange år framover. Bruk av denne størrelsesorden vil produsere store deler av norsk lammekjøtt og være en viktig bidragsyter for å opprettholde kulturlandskap, fagmiljø og mannskap til f.eks. sanking. Mange steder vil sauehold av denne størrelsesorden være eneste alternativ for landbruksdrift.

Eks. 2) Økonomisk resultat for å bygge ut til 500 vinterfôra søyer blir:

Økonomisk oversikt 2015 - 2021, 500 vfs							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sum salgsinntekt	195 869	578 144	911 079	944 420	944 420	944 420	944 420
Sum variable kostnader	1 014 130	413 080	460 894	457 737	457 537	457 537	457 537
Sum tilskudd	469 748	584 482	988 500	1 248 975	1 273 182	1 273 182	1 273 182
Samlet dekningsbidrag	-348 513	749 547	1 438 685	1 735 858	1 760 065	1 760 065	1 760 065
Sum faste kostnader	465 000	465 000	465 000	465 000	465 000	465 000	465 000
Resultat før avskrivninger	-813 513	284 547	973 685	1 270 858	1 295 065	1 295 065	1 295 065
Skattemessige avskrivninger	372 000	535 120	463 515	404 275	355 058	313 981	279 529
Driftsoverskudd	-1 185 513	-250 573	510 170	866 583	940 007	981 084	1 015 536
Lønnsinntekt, pensjon, trygd	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000
Eget arbeid på nyanlegg	200 000						
Renteutgifter	195 912	334 281	319 057	299 069	277 119	254 811	232 127
Nettoinntekt	-681 425	-84 854	691 113	1 067 515	1 162 889	1 226 273	1 283 410

I dette eksemplet ser vi at når produksjonen er på plass, vil de med de forutsetningene som ligger i planen få et bra økonomisk resultat. Det økonomiske bidraget fra drifta er betydelig og viktig for familiens samla inntekt. Det er verdt å merke seg at likviditeten de første åra er negativ og for at et slikt prosjekt skal være realistisk, må den løses. Når man skal bygge opp ei besetning fra 100 til 500 vfs, så er det kostbart. Det er allmenn kunnskap i all næringsvirksomhet at å vokse er dyrt. Du må enten kjøpe inn et større antall dyr, ha et stort påsett, eventuelt en kombinasjon. I dette eksemplet er det valgt en kombinasjon. Innkjøp av dyr er en stor kostnad og stort påsett reduserer produksjonsinntektene. Man må også påregne noen driftsmessige ulemper med å øke besetninga. Blant annet bruk av avlsdyr man normalt hadde slaktet, tid før nye dyr tilpasser seg utmarksbeitet, m.m. I dette eksemplet er det i faste kostnader tatt høyde for en god del innleid arbeidskraft.

Det er også verdt å merke seg at sjøl med en slik stor produksjon, utgjør andelen tilskudd en større andel av de samla inntektene, enn salgsinntektene.

Det er i disse eksemplene ikke regnet på faktorer som evnen til å følge opp søyer og lam under lamming og logistikk rundt flytting av dyr (ute og inne). Det er likevel klart at det er viktig å berge mest mulig lam under lamming og ha en stor rasjonalitet rundt flytting av dyr. Tid er penger og hvert lam som dør i forbindelse med lamming utgjør et tap på 1500-2000 kr. For de som skal «leve av sauen» er dette ekstra viktig å tenke på!

Ut fra eksemplene her skal det være mulig å lage en arbeidsplass for en person med å satse stort på sau. Det er likevel en del forutsetninger som må løses. En faktor som ofte blir undervurdert når dyretallet skal opp i drøvtyggerhusdyrholdet, er tilgangen til fôr. Hvordan er

tilgangen på fôr? Svært ofte må fôret transporteres. Dette tar tid og du får kostander med diesel, dekkslitasje og annet «slit» på traktor og utstyr. Finn Avdem, fagsjef småfe i Nortura har laget en beregning av arbeids- og transportkostnadene på dette.

Finn har beregnet disse kostandene i følgende eksempel:

Transport og arbeidskostnader kr/ sau		Grovfôrforbruk			
		FEm/sau	Rundballer/sau		
		233	1,3		
		Køyreavstand til jorde, km			
	Dekar	3	5	7	9
Jorde 1	30	kr 20	kr 33	kr 46	kr 59
Jorde 2	60	kr 16	kr 27	kr 38	kr 49
Jorde 3	90	kr 15	kr 25	kr 35	kr 46
Jorde 4	120	kr 15	kr 24	kr 34	kr 44

Som vi ser må det påregnes kostnader hvis mye av fôret må transporteres lange avstander.

Hvis man leier inn transportør til slik dette arbeidet, er mi erfaring at prisen pr rundball blir på rundt kr 50,-. Det vil da i så fall gi en kostnad på kr 65,-/vfs.

Faktorer som påvirker lønnsomheten til store bruk:

- I en oppbyggings-/utbyggingsfase er likviditeten en kritisk faktor. Hold god kontakt med bank og vær realistisk i planene. Mange overvurderer mulighetene til egeninnsats. Husk at gården skal driftes som før og man må være ferdig til planlagt innsett.
- For store sauebruk, og for små sauebruk, er kontroll på de faste kostnadene helt avgjørende for økonomien. Man skal selvsagt sørge for at man har en maskinpark som er innenfor de HMS-krav som dagens samfunn setter. Men bruker man alle inntektene fra sauene på «siste nytt» i maskiner, er man like langt.
- God agronomi er billig og betaler seg godt. Det er alltid god økonomi i god drift
- Avdrått er en viktig økonomisk faktor i saueholdet. Det er avgjørende med et bra lammetall og at alle søyer har lam. Husk at produksjonstilskudd er flytta fra voksne søyer til lam levert til slakt.
- Det er noe helt annet å drive med 50-100 vfs enn med 200+. Det er viktig med gjennomtenkte løsninger for dyreflyt i og utenfor fjøset.
- Fôringa må være rasjonell, men sørge for at dyra får den maten de trenger. Her finnes det flere løsninger. Driver man stort med sau, så er det nok begrensa hvor lenge man orker å måke rundball med gaffel og trillebår.
- Ta vare på helsa! Det er trasig å være sjukmeldt, og ikke bare av økonomiske årsaker.
- Pågangsmot og godt humør er viktig og hjelper på det meste!

Lykke til!